

prof. dr hab. Mirosław Sobecki
Wydział Nauk o Edukacji
Uniwersytetu w Białymstoku

Recenzja
w przewodzie habilitacyjnym dr Łukasza Albańskiego
wszczętym
na Wydziale Studiów Edukacyjnych
Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Ocena aktywności naukowej habilitanta z wyłączeniem głównego osiągnięcia naukowego

Dr Łukasz Albański początki swojej kariery naukowej związał z socjologią. W 2005 roku ukończył studia magisterskie z socjologii na Uniwersytecie Wrocławskim a sześć lat później w 2011 roku na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Jagiellońskiego uzyskał stopień doktora z zakresu socjologii w 2011 roku na podstawie rozprawy doktorskiej, przygotowanej pod kierunkiem prof. dr hab. Doroty Praszałowicz, zatytułowanej: „Etniczność, społeczna stygma i mobilizowanie zasobów: studia porównawcze polskich i niemieckich imigrantów w Winnipeg, Manitoba, 1896-1919”. Obecnie jest zatrudniony na stanowisku adiunkta w Instytucie Nauk o Wychowaniu Uniwersytetu Pedagogicznego im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie.

W swojej pracy naukowej sam Habilitant wyodrębnił dwa obszary problemowe. Pierwszy obejmuje zagadnienia zróżnicowania i tożsamości, natomiast drugi dotyczy dzieciństwa i wychowania. Aktywność doktora Łukasza Albańskiego wyodrębnionych polach badawczych zaowocowała szeregiem znaczących publikacji, zarówno artykułów w recenzowanych czasopismach naukowych i rozdziałów w monografiach naukowych jak też autorskich monografiach naukowych.

Refleksja naukowa kreowana przez doktora Łukasza Albańskiego jest związana z dwiema dyscyplinami pedagogiką i socjologią. Ważnym okresem w jego życiu naukowym był jego pobyt w Kanadzie, który miał miejsce w 2010 roku. Przebywając na Uniwersytecie Winnipeg realizował on badania terenowe. Ich wyniki zostały opublikowane w artykule zatytułowanym *Identity, Integration, and Assimilation Recorded in Manitoba's Polish and Ukrainian Cemeteries*, zamieszczonym w czasopiśmie „*The Great Plains Research*” (nr 22 rok 2012).

Rok później ukazała się monografia Habilitanta zatytułowana *Spory wokół imigracji: polscy i niemieccy imigranci w Winnipeg* wydana przez Oficynę Wydawniczą Impuls. Stanowi ona zwięźcenie jego dorobku naukowego z okresu przed 2012 rokiem. Był to czas szczególnego zainteresowania doktora Łukasza Albańskiego kwestiami różnicowania etnicznego i tożsamości.

Ostatnia dekada związana jest z eksploracjami naukowymi doktora Łukasza Albańskiego związanymi z problematyką adopcji międzyrasowych. Ten nowy obszar nawiązywał jednak do wcześniejszych badań i w swoisty sposób stanowił ich kontynuację. Efektem nowych poszukiwań stała się wydana w 2018 roku monografia zatytułowana *Adopcja międzyrasowa: refleksje nad pokrewieństwem, rasą i przynależnością*. Rok później Habilitant odbył staż podoktorski na Wydziale Studiów Edukacyjnych Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, który w jego własnej opinii stanowił ważny krok w pogłębianiu analiz dotyczących problemów migracji i dzieciństwa.

Poza monografiami Habilitant opublikował artykuły naukowe, w tym w znaczących czasopismach, jak na przykład „*Studia Socjologiczne*”, „*Studia Edukacyjne*”, „*The New Educational Review*” czy „*International Sociology*”.

Na podkreślenie zasługuje wkład doktora Łukasza Albańskiego w działalność na rzecz popularyzacji nauki. Do niej niewątpliwie należy zaliczyć autorstwo haseł encyklopedycznych, udział w międzynarodowej konferencji *Evolution and Historical Explanation: Contingency, Convergence, and Teleology* oraz autorstwo rozdziału o eugenicie w monografii pod redakcją Angeli Schwarz zatytułowanej *Streitfall Evolution: Eine Kulturgeschichte*.

Warto zauważyć, że Habilitant dwukrotnie wystąpił w roli promotora pomocniczego. Pierwszy raz w rozprawie obronionej w roku 2017 na temat: *Metody i formy pracy nauczycieli w kreowaniu kompetencji kluczowych dla zrównoważonego rozwoju*. Natomiast po raz drugi w dysertacji obronionej w 2020 roku zatytułowanej *Możliwości wykorzystania koncepcji relacji pedagogicznej Maxa van Manena w teorii i praktyce wychowania*. Oba przewody doktorskie były realizowane na Wydziale Pedagogiki i Psychologii Uniwersytetu Pedagogicznego im. KEN w Krakowie.

W grudniu 2018 roku doktor Łukasz Albański pełnił rolę sekretarza podczas Międzynarodowej Konferencji Naukowej „Komunikacja międzykulturowa”, organizowanej także przez Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie.

Ocena głównego osiągnięcia naukowego

Jako główne osiągnięcie naukowe dr Łukasz Albański przedstawił monografię *Społeczno-pedagogiczne i kulturowe konteksty migracji dzieci. Między globalnym wykluczeniem a walką o godność* opublikowaną w 2020 roku w Oficynie Wydawniczej Impuls. Monografia stanowi kontynuację problematyki podejmowanej wcześniej przez Autora w pracy *Adopcja międzyrasowa: refleksje nad pokrewieństwem, rasą i przynależnością*. Zaprezentowany w książce problem migracji najmłodszych jest zjawiskiem globalnym, często wykraczającym poza tradycyjne ujęcia istniejące w naukach społecznych, a także jak słusznie zauważa Autor – „wykraczające poza zdroworozsądkowe sądy dotyczące dziecka i dzieciństwa”. Rozważania zawarte w książce mają wyraźnie interdyscyplinarny charakter. Ich Autor potrafił udanie skonfrontować rekonstrukcję przypisanych im znaczeń dokonaną w ramach dyskursów naukowych ze – wspomnianymi już - zdroworozsądkowymi uzasadnieniami pochodzącymi z wiedzy potocznej.

Ważnym aspektem podjętych przez Habilitanta refleksji jest uwzględnianie rozważań na temat migracji dziecięcych zarówno z perspektywy sytuacji przymusu i uwikłania dziecka w wydarzenia traumatyczne, jak też perspektywy szukania przez

osoby małoletnie nowego sensu życia. Kwestią - na którą za Autorem warto zwrócić uwagę - jest także problem poczucia sprawczości dzieci w tej złożonej sytuacji.

Podjęta problematyka cechuje się niezwykle nośnością i aktualnością. Bowiem migracje z cechującym je dynamizmem burzą utrwalony porządek symboliczny oparty na założeniu o jednakowym pochodzeniu członków społeczeństwa, oraz wynikającym z tego założenia poczuciu przynależności. Niesie to bardzo ważne konsekwencje dla tożsamości. Stąd niezwykle istotne jest koncentrowanie się Autora monografii na następstwach migracji osób małoletnich związanych ze sferą społeczno-kulturową. Wychodzi on ze słusznego założenia, że wiele czynników, które nadają sens identyfikacjom indywidualnym i zbiorowym, podlega intensywnym przeobrażeniom pod wpływem procesów globalizacji i migracji z jednej strony, a z drugiej ma swoje uzasadnienie w tradycjach i zwyczajach lokalnych. Być może jednak zbyt polaryzuje analizowaną rzeczywistość zadając pytanie: „*Które z nich wnoszą w ł a ś c i w ą* (podkreślenie moje MS) *perspektywę dla zrozumienia doświadczenia dziecka?*”

Habilitant podkreśla, że proces identyfikacji tożsamościowych dziecka w ramach zmiany otoczenia kulturowego jest zawieszony pomiędzy obawami o jego tożsamość w niestabilnej i zmiennej przestrzeni migracji, a dostrzeganiem możliwości adaptacji dziecka do zmiennych warunków społeczno-kulturowych. Zdecydowanie trafne jest spostrzeżenie doktora Łukasza Albańskiego, że dziecko w sytuacji migracyjnej nie wpisuje się w tradycyjne normy związane z rozwojem jego tożsamości oraz, że taka sytuacja wychodzi daleko poza zdroworozsądkowe myślenie o dziecku i dzieciństwie jako usytuowanych w monokulturowym porządku. Łączy się to dodatkowo z często obecną w sytuacji migracji deprywacją potrzeb dzieci.

Ważne miejsce w zaprezentowanych analizach zajmują kluczowe kategorie związane z refleksją pedagogiczną - dzieciństwo oraz relacja dziecko-dorosły. Analizy dotyczące dziecka są ważną przestrzenią refleksji pedagogicznej, a dzieciństwo częstym przedmiotem rozważań w pracach polskich pedagogów. Trzeba podkreślić, że analizy dotyczące dziecka w procesach migracyjnych dotyczą jednego z najistotniejszych problemów dynamicznie zmieniającej się rzeczywistości społeczno-kulturowej – czyli intensywnej mobilności. Jednak jak słusznie zauważa Habilitant główny nurt refleksji związanych z migracjami dotyczy osób dorosłych. Obejmuje to przede wszystkim

decyzje o podjęciu migracji a w makroskali problematykę monitorowania a czasem wręcz sprawowania kontroli nad tym zjawiskiem. Z uwagi na fakt, że badania naukowe dotyczące zjawiska migracji w większości są związane z dorosłością, za niezwykle ważne należy uznać zainteresowanie się doktora Łukasza Albańskiego migracją dzieci.

Autor monografii stosuje w swoich poszukiwaniach podejście konstruktywistyczne, wychodząc od ujęć dzieciństwa utworzonych w obrębie różnych dyskursów. Słusznie zauważa, że problematyka migracji dzieci, podobnie jak wiele innych obszarów *„dyskursywnej walki definicji i uprawomocnionych znaczeń”*, jest często wikłana w sądy wartościujące, nierzadko nacechowana ideologicznie. Jestem przekonany, że w monografii przedstawionej jako główne osiągnięcie naukowe Autor podjął udaną próbę wszechstronnej analizy migracji dzieci ze szczególnym uwzględnieniem specyfiki migracji osób niepełnoletnich. Warto zauważyć, że Habilitant opisując warunki i następstwa tych migracji, nie formułuje ostatecznych rozstrzygnięć, wskazując, że jego celem nie jest zmierzanie do całościowego i w pełni wyczerpującego opisu zjawiska. Doktor Łukasz Albański w swojej pracy - jak zauważa recenzent wydawniczy profesor Zbyszko Melosik - *„nie konfrontuje wyłaniających się w niej obrazów tytułowego problemu z jakimkolwiek dyskursem „idealnym” czy „postulowanym”*.

Wyjątkowo intensywne procesy przemieszczania się ludzi stwarzają zupełnie nowe warunki funkcjonowania najmłodszych członków rodziny - dzieci i młodzieży. Rodzi to potrzebę wzmożonej refleksji nad dzieciństwem i dorastaniem w warunkach migracji. Autor monografii znakomicie wpisuje się w naukową debatę na ten temat. Jednocześnie zauważa całe skomplikowanie społeczno-kulturowego kontekstu, dostrzegając częste powiązania procesów wychowania w warunkach migracji z ideologią, polityką imigracyjną oraz przemianami społeczno-kulturowymi oraz uwypuklając dynamizm procesów związany z przekształceniami rzeczywistości społecznej.

Znamienne jest osadzanie refleksji Habilitanta w myśli korczakowskiej. Przywołując postulat Starego Doktora, doktor Łukasz Albański przypomina by w dziecku widzieć przede wszystkim człowieka. W ten kontekst wpisuje budowany

przez siebie dyskurs opisujący uwarunkowania dziecięcych migracji. Podkreśla zarazem, że nie istnieje wyizolowany byt – dziecko migrant.

Takiemu podejściu sprzyja nawiązywanie przez doktora Łukasza Albańskiego do spuścizny Janusza Korczaka w tym zwłaszcza do idei godności dziecka, jego podmiotowości oraz przynależnych mu praw. Autor monografii podkreśla, że to właśnie *z pedagogiki Korczaka wyrosła perspektywa spojrzenia na dziecko, która podkreśla kompetencje dziecka do bycia ekspertem we własnych sprawach oraz która nadaje znaczenie sui generis kulturom dziecięcym*. W rozważaniach Habilitanta szczególne znaczenie ma nawiązanie do jakże prostej, ale wciąż nośnej konstatacji Korczaka, w której *nie ma dzieci – są ludzie*. Według Autora monografii pogłębiona kontekstualna analiza – uwzględniająca skomplikowanie rzeczywistości społeczno-kulturowej - staje się istotnym elementem rozumienia dynamiki zjawiska migracji dzieci. Chciałoby się dodać, że jest elementem niezbędnym.

Do spuścizny Korczaka nawiązują także wątki podnoszone przez Habilitanta dotyczące relacji między osobą dorosłą a dzieckiem. Wychodząc od rozumienia godności dziecka siłą rzeczy dotykamy tu postrzegania i traktowania go jako autonomicznej jednostki. Doktor Łukasz Albański słusznie podkreśla, że uwzględnianie podmiotowego dzieciństwa jako wartości, nie jest sprzeczne z procesem uspołeczniania. Raczej powinno zobowiązywać do dbałości o harmonię co do udziału dziecka i dorosłego w tym procesie. Ten postulat jest jeszcze bardziej wyrazisty i wymagający w warunkach migracji. Habilitant dostrzega to w całej ostrości, budując na tym konceptualizację pracy wskazanej jako główne osiągnięcie naukowe. Słusznie za Niklasem Luhmannem wskazuje na potrzebę lokowania problematyki relacji dziecko-dorosły w kontekście kulturowym. Taka perspektywa sprawia, że badacz zostaje zmotywowany do uwzględnienia różnego rodzaju uzasadnień kulturowych. Obejmuje to między innymi znaczenia przypisane relacji dorosły dziecko przez daną zbiorowość, czy też konstruowanie relacji z uwzględnieniem określonych praktyk komunikacyjnych. Habilitant wyraźnie dostrzega także uwzględnienie perspektywy różnic kulturowych w związku z tym, że sytuacja migracji w największym stopniu staje się przestrzenią styczności z Innym.

Dekonstrukcja dyskursu na temat dziecka i dzieciństwa, jako silnie zakorzenionej w specyfice kulturowej, historycznej i politycznej prawomocności postulowana przez Habilitanta stanowi drogę do przywrócenia dziecku praw do teraźniejszości i bycia sobą co nader wyraziście koresponduje z myślą korczakowską. Autor monografii przedstawionej jako główne dzieło naukowe upomina się o realizację tego postulatu w przypadku dziecięcego doświadczenia migracji. Zauważa on, że przywoływana współcześnie myśl Janusza Korczaka - o prawie dziecka do szacunku i do tego, aby było ono, tym kim jest - powinna szczególnie silnie wybrzmiewać w sytuacji „*pukających do naszej bramy dzieci migrantów jako podrzuconej własności innych dorosłych*”. Doktor Łukasz Albański koncentruje swoją uwagę na roli osób dorosłych zarówno w opisie dziecięcego doświadczenia migracji jak i nadawaniu mu znaczeń. Z tym jest ściśle powiązany język opisu migracji, który jest językiem dorosłych. Stąd wynika waga podejmowanych prób włączania w ów proces spojrzenia dziecka. Taka perspektywa stanowi zapowiedź zmiany uwzględniania autonomii dziecka i wyzwiania jego głosu z dominacji dorosłych.

Niezwykle ważna część podjętej w monografii wskazanej przez Habilitanta jako główne osiągnięcie naukowe dotyczy kwestii dorastania dziecka w przestrzeni transnarodowej. Autor kładzie szczególny nacisk na kwestię znaczenia jakie dziecko przypisuje swemu unikalnemu doświadczeniu migracyjnemu oraz tworzoną przezeń wyobrażeniom na temat własnej przyszłości w odniesieniu do kraju pochodzenia i kraju pobytu.

Habilitant stawia ważne pytanie, świadczące o wadze rozważanej przez niego problematyki. Zastanawia się: *Czy przejawiane aspiracje członkostwa poświadczane asymilacją do standardów społeczeństwa przyjmującego jako praktyką codzienności w tym społeczeństwie są wystarczającym zabezpieczeniem przed marginalizacją małoletniego migranta po osiągnięciu przez niego pełnoletniości?*

W odpowiedzi wskazuje na to, że te fragmenty rzeczywistości społecznej, w których mamy do czynienia z migracjami dzieci stają się swoistym papierkiem lakmusowym w kwestii ochrony praw dziecka. Zasadniczo trafne spostrzeżenie jest jednak ograniczane przez Autora monografii poprzez lokowanie nawiązań do poszanowania i ochrony praw dziecka, jedynie w umieszczaniu go w *określonym porządku*

symbolicznym, którego zakres wyznaczają granice i tożsamość. Bez wątpienia trzeba zgodzić się z doktorem Łukaszem Albańskim, kiedy pisze, że *proces określenia przynależności zawsze wiąże się ze skomplikowanymi kwestiami wyznaczania i ustalania granic członkostwa.* Jednak nie jest to specyficzne jedynie dla sytuacji migracji, a dotyczy każdego człowieka. Dopiero brak odpowiedniego wsparcia ze strony dorosłych migrantów – zwłaszcza rodziców często nadmiernie skoncentrowanych jedynie na własnych problemach – sprawia, że proces przekształceń tożsamości staje się w przypadku dzieci jeszcze bardziej meandryczny i skomplikowany niż u osób dorosłych. To – bez żadnych wątpliwości – tworzy przestrzeń do zaangażowania refleksji pedagogicznej, której ważnym elementem jest omawiany tu dorobek doktora Łukasza Albańskiego.

Na uwagę zasługuje refleksja Habilitanta związana z liminalnością. Co prawda termin ten odnoszony jest najczęściej do węższych zakresów czasowych i łączony jest z obrzędami przejścia, niemniej podkreślenie przejściowego charakteru czasu dojrzewania i jego skutków dla tożsamości w warunkach jest zasługą Autora monografii. Dostrzega on tu nawet swoistą *pułapkę liminalności*, podkreślając, że status dorastającej osoby, mimo istniejącej względnej ochrony przed negatywnymi konsekwencjami polityki imigracyjnej, „*pozbawia ich możliwości odegrania aktywnej roli w zapewnieniu sobie lepszych perspektyw na przyszłość*”. Doktor Łukasz Albański słusznie zauważa, że niestety cierpi na tym zwłaszcza podmiotowość dziecka, która we współczesnych realiach zawsze ustępuje miejsca *autonomii rodzicielstwa* a także formalnym, prawnym aspektom odpowiedzialności służb państwowych za losy adolescentów. Jeszcze trudniejsza sytuacja dotyczy dzieci migrantów. Dotyczy to zwłaszcza sytuacji, kiedy rodzice znajdują się w trudny położeniu przejawiającym się brakiem akceptacji w nowym otoczeniu, a także brakiem możliwości adaptacyjnych,

Habilitant bardzo trafnie ocenia, że w takiej sytuacji, w kontekście możliwości oddziaływania na rzeczywistość i wpływania na własne życie „*podmiotowość dziecka jest trudnym do uchwycenia postulatem*”. Zapewne nakładają się na to jeszcze tradycyjne wzorce radykalnego pozbawiania dzieci podmiotowości i ograniczania rozwoju ich autonomii w kulturach pochodzenia wielu migranckich rodzin.

Sytuacja osób małoletnich w warunkach migracji bez żadnej wątpliwości jest wielkim wyzwaniem wobec osób dorosłych i powodem do stawiania pytań o formę ich odpowiedzialności za los dzieci. Habilitant stawiając kropkę nad i stwierdza, że przybierające na sile zjawisko „wymaga od dorosłych wyjścia poza obowiązujące schematy myślenia o dziecięcości i dostrzeżenia godności dziecka w sytuacjach ekstremalnych.”

Narracja prowadzona przez Autora monografii prowadzi go do zakreszenia obszarów problemowych oraz rekomendacjami skierowanymi do praktyki pedagogicznej. Pierwsza dotyczy redukcji obecnych w sytuacji migracji strachu i niepewności. Doświadczające ich dzieci potrzebują efektywnej komunikacji z otoczeniem i wsparcia dorosłych. To właśnie w relacjach dziecko - dorosły Autor widzi najważniejszą *siłą napędową zmian* w życiu dziecka znajdującego się w sytuacji migracji. Nie widzi on możliwości wdrażania do kreatywności, innowacyjności, czy poczucia sprawstwa, które jego zdaniem stanowią o potencjale do zmiany, kiedy mamy do czynienia z ogromnymi problemami dziecka z relacjami z jego najbliższym otoczeniem społecznym. Stąd też Habilitant zwraca uwagę na konieczność kształtowania, a następnie kultywowania efektywnych wychowawczo relacji i więzi.

Drugi obszar problemowy dotyczy odmienności etnicznej traktowanej jako stygmat. Doświadczanie migracji łączy się przede wszystkim z poczuciem odmienności a nawet obcości. Funkcjonowanie społeczne ma wyraźnie normatywny charakter i wiąże się z opisywaniem otaczającej rzeczywistości jako normalnej, naturalnej, lub po prostu zwyczajnej. Dzieciństwo przebiega z udziałem konstruowanych społecznie dyskursów eksperckich i zwykle jest szczególnie znormalizowanym okresem w życiu człowieka. Stąd duże niebezpieczeństwo zaklasyfikowania dziecka migranta w kategoriach odstępstwa od obowiązującej normy. Propozycja Autora wiąże się z unikaniem pułapki tożsamości. Antidotum w tym zakresie mogą stanowić takie relacje międzyludzkie, poprzez które dziecko migrant może rozwijać i kształtować swoją jaźń ale nade wszystko rozwija swój potencjał związany ze sprawczością i kreatywnością.

Habilitant podkreśla, że zjawisko migracji dzieci wymaga od dorosłych przełamania barier wyobraźni i rekonstrukcji własnych kategorii postrzegania świata. Wskazuje, że podczas przygotowywania monografii sam przewartościowywał własne doświadczenia z pobytów za granicą rozbudzając wyobraźnię próbował dociekać, jak w takiej sytuacji reagowałoby dziecko – emigrant. Konkludując zauważa, że niezbędna w tym zakresie jest refleksja w wychowaniu dotycząca problematyki różnicy i symbolicznej reprezentacji rzeczywistości społecznej, co wyraziście prowadzi do realizacji założeń edukacji międzykulturowej.

Konkluzje

Na podstawie analizy przedstawionego do recenzji dorobku, w tym zaprezentowanej jako główne osiągnięcie naukowe recenzji postrzegam doktora Łukasza Albańskiego jako dojrzałego refleksyjnego badacza. Jego refleksja nad problematyką migracji dzieci stanowi znaczący wkład w polską pedagogikę jako dyscyplinę naukową. Przyjęta przez niego perspektywa oglądu rzeczywistości niekiedy nacechowana jest – przynajmniej w mojej opinii – dość silnym radykalizmem, ale jest to pożądana cecha młodości. Habilitant sprawnie porusza się w wykreowanym przez siebie kontekście teoretycznym. Umie także sensownie łączyć wątki od dawna obecne w polskiej pedagogice z teoriami zupełnie współczesnymi, związanymi z życiem człowieka w migotliwej rzeczywistości. Podejmowana przez niego problematyka należy do najbardziej aktualnych wątków podejmowanych w naukach o edukacji w związku z przemianami społeczno-kulturowymi zachodzącymi na świecie.

Mając na uwadze przedstawiony dorobek w tym w szczególności rozprawę *Społeczno-pedagogiczne i kulturowe konteksty migracji dzieci. Między globalnym wykluczeniem a walką o godność* stwierdzam, że Doktor Łukasz Albański spełnia wymogi ustawowe zawarte w obowiązujących aktach prawnych i wnioskuję o nadanie mu stopnia doktora habilitowanego nauk społecznych w dyscyplinie pedagogika.

Białystok 20 czerwca 2021 roku

Andrzej Dobek